

فصل سوم

ویژگی‌های فرهنگی استان کرمانشاه

درس ۹ سرزمینی با تنوع فرهنگی

تنوع یکی از ویژگی‌های بارز فرهنگ مردم استان کرمانشاه است، به طوری که تنوع قومی، آداب و رسوم و گویش‌ها از ویژگی‌های شناخته شده فرهنگ این استان است.

شما دلایل این تنوع فرهنگی را چه می‌دانید؟

اقوام و زبان

اقوام کرد از کهن‌ترین اقوام ایرانی هستند که در کوهپایه‌های زاگرس - کرمانشاه و کردستان - ساکن بودند. بعد از ورود آریایی‌ها به فلات ایران، قوم ماد نیز در غرب ایران سکنی گزید.

زبان مردم استان کرمانشاه کردی است که یکی از شاخه‌های زبان ایرانی محسوب می‌شود. زبان کردی در برخی از منابع به ۴ شاخه اصلی و گویش‌های متعددی تقسیم شده است.

۱- کُرمَناج شمالی: در سطح استان کرمانشاه کسی بدان صحبت نمی‌کند.

۲- کُرمَناج جنوبی: مردم ایل جاف و جوانرود با این زبان صحبت می‌کنند.

۳- کَلهر: زبان کلهری یکی از گویش‌های کردی جنوبی است که در شهرهای اسلام‌آباد غرب، گیلان غرب، بخش‌هایی از سرپل‌زهاب، سومار، نفت‌شهر، ماهیدشت، قصر شیرین و تعداد زیادی از مردمان شهر کرمانشاه با این زبان یا گویش صحبت می‌کنند. همچنین ایلات و عشایر استان به جز روانسر و جوانرود و پاوه با این گویش صحبت می‌کنند.

۴- اورامی و گوران: خاص مردم اورامانات (لهون، اورامانات تخت) است. شماری از شعرهای سروده شده شاعران کرد به این زبان است (جدول ۱-۳).

لازم به ذکر است که مردم شهر کرمانشاه با دو گویش، فارسی و کردی کرمانشاهی و شماری از ساکنان شهرستان سنقر نیز به زبان ترکی سنقری صحبت می‌کنند.

بیشتر بدانیم

جدول ۱-۳- گویش های رایج در استان کرمانشاه

مناطق	گویش	زبان
ایلات زنگنه، سنجایی، احمدوند، نانکلی، پایوندها، اهالی قصرشیرین، سربل زهاب، قلخانی، کرندی، قلعه زنجیری های ساکن کرمانشاه، صحنه و مردم دینور و گیلان غرب است	کلهری	
بیشتر مردم دو ایل بزرگ لهونی در منطقه اورامان جنوبی در کرمانشاه و همچنین طوایف اورامان تخت، ایل بزرگ باجلان که تعدادی از آنها در دشت زهاب زندگی می کنند و چندین روستا در منطقه گوران و تمامی مردم کندوله در دینور	اورامی	کردی
طوایف متعدد جاف جوانرود و تعدادی از طوایف مهاجرگوران، مردم دشت زهاب و جیگیران، سراسر بخش روانسر و تیره هایی از اهالی سنجایی	سورانی	
طوایف جلالوند، عثمان وند، اهالی شهرستان صحنه، هرسین، بخش دینور و همه روستاهای این شهرستانها	لکی	
اهالی شهر کرمانشاه	کرمانشاهی	

دین و مذهب

اسلام دین اکثر مردم استان است و پیروان آن بیشتر شیعه هستند. در مناطقی از استان نیز، مذهب اهل تسنن رایج است.

آیین های محلی

اقوام کرد ساکن کرمانشاه، از گذشته های دور تاکنون دارای آداب و رسوم ویژه ای هستند. جشن ها، اعیاد و مراسم سوگواری آنها ریشه در اعتقادات و باورهای ملی، اسلامی و مذهبی شان دارد، ولی همچنان تازگی و رنگ و بوی قومی و محلی خود را حفظ کرده و بخش جدایی ناپذیری از فرهنگ عمومی مردم شده است. از جمله این آیین ها می توان به پُرسانه^۱، جشن خرمن و شال دُرکی^۲ اشاره کرد.

پُرسانه: به گویش فارسی کرمانشاه، پُرسانه به کمک مالی از سوی خویشان، دوستان و آشنایان پرسه دار (کسی که عزیزی را از دست داده است) گفته می شود، از این طریق تلاش می شود تا باری از دوش شخص عزادار و خانواده اش برداشته شود. معمولاً

۱- porsaneh

۲- shall dorraki

ویژگی‌های فرهنگی استان

پرسانه به صورت گوسفند، قند و برنج و گاهی به صورت پول نقد پرداخت می‌شود. این آیین، ویژه عشایر و ساکنین روستاهای استان است. عشایر و روستائین‌هایی که به شهرها آمده‌اند، نیز این سنت را نگه داشته‌اند و حتی در شهر کرمانشاه کم و بیش رایج است.

جشن خرمن: ایرانیان باستان دارای جشن‌های بسیاری بوده‌اند. جشن خرمن یکی از جشن‌های باستانی مردم این استان است که به پاس هدایای خداوند در پایان برداشت محصول (شهریور ماه)، به شکرانه سپاس از درگاه خداوند در روستاهای استان برگزار می‌شود. جشن خرمن، جشنی آیینی است که قدرشناسی، دوستی و همدلی مردم را نشان می‌دهد. این جشن در روستاهای استان در فصل‌های برداشت محصول برگزار می‌شود.

شال دُرکی (شال اندازی): آیینی است که در گذشته نه چندان دور، در سطح استان کرمانشاه برگزار می‌شده است. در موسم بهار و آغاز نوروز، گروهی از نوجوانان و حتی بزرگترها به طرف خانه همسایه‌ها راه می‌افتادند و معمولاً غروب یا سرشب با بهره‌گیری از تاریکی روی پشت بام خانه‌ها می‌رفتند و شال خود را از روزنه بام خانه‌ها به درون خانه آویزان می‌کردند. آن‌ها به این وسیله، مژده آمدن بهار و عید را به همسایه‌ها می‌دادند و از آن‌ها مژدگانی می‌خواستند. صاحب خانه هم به فراخور وضع مالی خود، پول یا خوراکی درون شال می‌گذاشت. این آیین تا سال‌های اخیر در قصرشیرین و اکثر روستاهای استان برگزار می‌شده است.

بررسی کنید

در مورد آیین‌ها و جشن‌های محلی خود فکر کنید و یکی را انتخاب و در مورد آن تحقیق کنید و نتیجه را در کلاس ارائه دهید.

بیشتر بدانیم

سال در فرهنگ کردی دارای چهار فصل و دوازده ماه به شرح زیر است:

فصل‌ها عبارتند از: بهار یا وه‌هار (بهار) - هاوین یا توسان (تابستان) - پاییز - زمِ سان (زمستان)

دوازده ماه سال به ترتیب عبارتند از: جیژنان (جشن‌ها)، گولان (گل‌ها)، زه‌ردان (زردی‌ها)، په‌رپه‌ر (ریخته شدن برگ گل)، گه‌لاویر (نام ستاره)، نوخشان (بهره مند شدن از محصولات)، به‌ران (بهره‌ها)، خه‌زان (خزان)، ساران (سردی‌ها)، وه‌فران (برف‌ها)، به‌نهدان (یخ بستن)، رمشان (سیاهی‌ها).

هنرها و صنایع دستی

صنایع دستی در استان کرمانشاه از سابقه تاریخی طولانی برخوردار است. صنایع دستی در استان کرمانشاه به موازات توسعه کشاورزی و دامداری پیشرفت‌هایی داشته و در اقتصاد و زندگی مردم استان به ویژه عشایر و روستائیان نقش مهمی داشته است. در جدول شماره ۲-۳ مهمترین صنایع دستی استان آورده شده است. شما نیز مهمترین صنایع دستی محل زندگی خود را مشخص کنید.

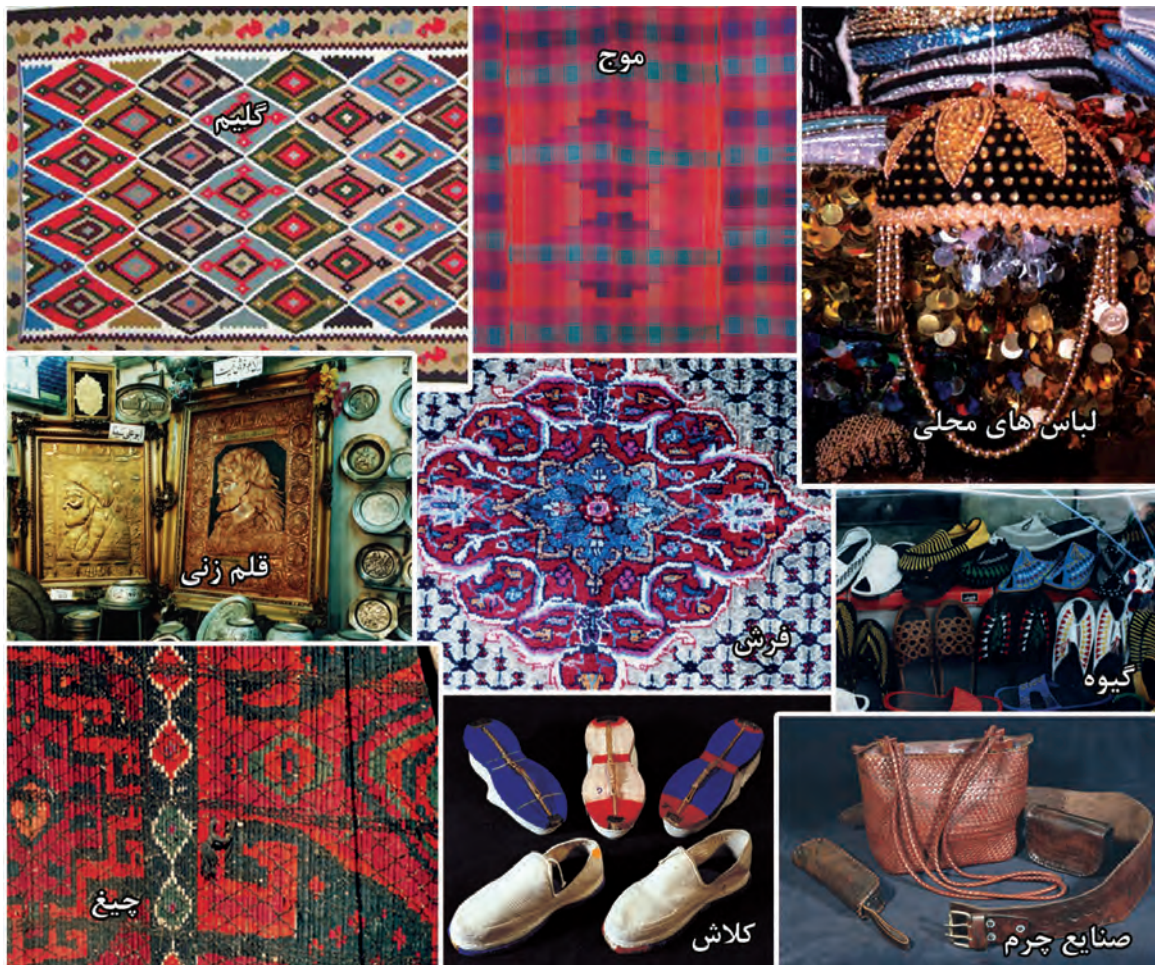
جدول ۲-۳- مهم ترین صنایع دستی در استان کرمانشاه

صنایع دستی	منطقه جغرافیایی
قالی بافی	اورامانات، جوانرود
موج بافی	سنقر، صحنه، کنگاور، دینور، بیستون، عشایر ثلاث باباجانی
جاجیم	اورامانات و ثلاث
نمد مالی	عشایر استان
گلیم بافی	هرسین
گیوه و کلاش بافی	اورامانات، کرمانشاه، هرسین
ابزارهای فلزی	کرد، کرمانشاه
چیغ بافی	عشایر استان
قلم زنی و سراجی	کرمانشاه

بیشتر بدانیم

روزگاری کرد غرب زرادخانه مهمی بود و سلاح‌های گوناگونی در آن جا ساخته می شد. در تاریخ یورش‌های تیموریان و جنگ‌های ایران و عثمانی از سلاح‌های ساخت کرد یاد شده است. در حال حاضر در شهر کرد کارگاه‌هایی وجود دارد که کم و بیش در زمینه ساخت وسایل فلزی و ابزار کار فعالیت دارند. صنعتگران کردی در تهیه ابزار و وسایل کشاورزی، شکار، چاقو، قندشکن، ابزار زین، قفل، کلید و... شهرت زیادی داشته و دارند.

شکل ۱-۳- تصاویری از صنایع دستی استان کرمانشاه

سرگرمی‌ها و بازی‌های محلی

بازی‌های محلی استان کرمانشاه برگرفته از طبیعت زیبای کوهستان زاگرس است که علاوه بر سرگرمی، سبب تقویت چالاکی، سلامتی و آمادگی همیشگی آن‌ها در مقابل خطرات اطرافشان بوده است. بازی‌های محلی در سطح استان، بر اساس سن و جنسیت بسیار متنوع است.

از مهم‌ترین این بازی‌ها می‌توان به پهلان، قَمچان، هَشاره‌سارکی (قایم باش)، قُل قُلان (خروس جنگی)، رَسَن بازی (طناب بازی)، سُوَار سُوَار، پَران، هفت سنگ، شاه و وزیر، گُل بگیر یا تُوَپان، زرمشتکی (گُل یا پوچ)، گامپر (برش)، آپل مِپل (الک دولک)، زُوران (کشتی)، کلاه روانکی، خانه خانه و گرگ گرگ اشاره کرد. کدام یک از این بازی‌ها را می‌شناسید؟ با کمک دبیرتان نحوه اجرای تعدادی از این بازی‌ها را برای هم کلاسی‌هایتان تعریف کنید.

بیشتر بدانیم

بازی های محلی

بازی قمچان: این بازی مخصوص دختران است که به صورت انفرادی انجام می شود. این بازی در نقاط مختلف استان ما به شیوه های متنوعی انجام می شود. قمچان، گونه ای بازی با سنگ است، در این بازی بازیکنان به تعداد برابر سنگ بر می دارند و نخست بار می گیرند، بدین گونه که هر کس سنگ بیشتری توانست بر پشت دست بگیرد، بازیکن اول و آنکه بعد از او باشد دوم و هر کس پس از دیگری باشد سوم است. در این بازی، بازیکن سنگ ها را از روی دست به آسمان پرتاب و با کف دست آن را باز می گیرد. اگر سنگ ها جفت باشند، نصف آن ها را برای خودش برمی دارد و نصف دیگر از آن بازی است. بعد سنگی را که "قمچ" می نامند به هوا می اندازد و سنگ ها را با آن می گیرد. البته اگر سنگ ها جفت باشند، آن را نصف می کند. ولی اگر نتوانست سنگ ها را جفتی بردارد و آن ها تیک "تاغ" باشند، از آن سنگ چیزی عاید او نمی شود. اگر در هنگام گرفتن سنگ، سنگی از دستش بیفتد و یا در موقع گرفتن سنگ ها، سنگی به سنگ دیگر بخورد، می گویند "سخته"؛ یعنی نوبتش سوخته شده و نوبت به دیگری می رسد. در آخر، کسی که از همه بیشتر سنگ برداشته باشد، اول و دفعه دیگر نیز اول بازی می کند. برنده بازی می تواند سنگ زیر دست بازنده ها گذاشته و با مشت بر روی دست آن ها بکوبد.

قُل قُلان: این بازی مخصوص پسران است. در این بازی که به صورت انفرادی یا گروهی قابل انجام است، بازیکنان به دو گروه مساوی تقسیم می شوند و از هر گروه یک نفر به میدان می رود. هر یک از این دو نفر یک پای را با دست مخالف خود می گیرند و سعی می کنند با هل دادن و فشار دادن شانه های یکدیگر طرف مقابل را به زمین بیندازد. هنگامی که تمام بازیکنان دو گروه بازی خود را انجام دادند امتیازهای هر گروه را جمع می کنند و هر گروه که امتیاز بیشتری به دست آورد برنده بازی است.

لباس های محلی

لباس مردم استان کرمانشاه، همچون سایر ویژگی های انسانی آن، به تبعیت از شرایط محیطی دارای الگوی منطقه ای است. قدمت لباس های کردی به دوره مادها و ایران باستان برمی گردد. همچنان که سنگ نگاره ها و تصاویر حجاری شده در تاق بستان و بیستون نشان دهنده پوشش کامل و شبیه به لباس های کردی امروزی مردم استان است. به نظر می رسد پایبند بودن کردها به سنت و آیین های گذشتگان و هماهنگی و انطباق آن با شرایط محیط طبیعی، راز ماندگاری لباس های کردی است. در نحوه دوخت و ترکیب لباس های کردی در مناطق مختلف استان تفاوت هایی دیده می شود. از لحاظ رنگ نیز علاوه بر تنوع، اغلب آن ها رنگ های شاد و پر زرق و برقی دارند. پوشاک سنتی بانوان استان عبارت است از: سرپند، کُلنجه، یل، قبا، روپوش و شلوار جافی؛ و پوشاک سنتی مردان نیز عرق چین، سرپند، قبا، سُخمه، شال، شلوار جافی و پاپوش است.

ویژگی های فرهنگی استان

شکل ۲-۳- لباس های محلی مردم استان کرمانشاه (موزه مردم شناسی واقع در تکیه معاون الملک)

موسیقی

موسیقی از گذشته تاکنون در فرهنگ کردی استان جایگاهی مهم داشته است. تحقیقات نشان داده است که موسیقی کردی در ابتدا رزمی و حماسی بوده است. به تدریج داستان های پهلوانی و رزمی به صورت شعر و تصنیف با دهل و سرنا خوانده شد. هوره از قدیمی ترین نواهای کردی است.

مردم استان در مراسم مختلف خود همچون جشن های نامزدی، عروسی، تولد و نام گذاری فرزند، مهمانی های ویژه و حتی مراسم سوگواری از سبک های مختلف موسیقی استفاده می کنند. برخی از وسایل نواختن موسیقی که در استان استفاده می شده است عبارتند از: سرنا، شمشال، تنبور، تنبک، تار، سه تار، دهل، دف و... که در اکثر مناطق استان نواخته می شود. در محل زندگی شما کدام یک از اینها بیشتر استفاده می شوند؟

بیشتر بدانیم

تفاوت هُوره و مُور

هُوره: یکی از نواحی منطقه زاگرس است که در گذشته بیشتر درونمایه نیایشی و گاهی نیز جنبه شکرگزاری داشت اما به مرور زمان جنبه حماسی و شادی آفرین به خود گرفته است.

مُور (مویه یا مرثیه): نوایی خاص مراسم عزاداری ایلات و عشایر استان کرمانشاه است.

ادبیات محلی

ادبیات محلی کرمانشاه گنجینه‌ای پایان ناپذیر از عادات، باورها، ضرب المثل‌ها و ترانه‌های محلی است که ریشه در فرهنگ و ادبیات غنی استان دارد. به عنوان نمونه برخی از ضرب المثل‌ها را می‌توانید در جدول ۳-۳ مطالعه کنید. شما نیز دو ضرب المثل جالب با ذکر مفهوم به جدول اضافه کنید.

تکمیل کنید

جدول ۳-۳ - چند نمونه از ضرب المثل‌های مردم استان کرمانشاه

ضرب المثل	مفهوم
دار هرچه بزرگی سر چه مه نی	درخت هرچه قدر ثمر می‌گیرد خمیده‌تر می‌شود. کنایه از انسانهای بزرگی است که هر چه قدر به علم و مقام آنها افزوده می‌شود متواضع‌تر می‌شوند.
صدای دیول و دور خوشه	صدای دهل از دور خوش است. کنایه از واقع بینی و دقیق بودن است.
.....	.....
.....	.....

یکی دیگر از آثار برجسته ادب و هنر کردی، شعر و ادبیات داستانی است. هرچند که آثار مکتوب شعر کردی نسبتاً اندک است، ولی در ادبیات شفاهی و محاوره‌ای از غنای بسیاری برخوردار است. شعر کردی مملو از مضامین عرفانی، عشق و حکمت است. علاوه بر آن، شعرای کرد، علاقه خاصی به مباحث و موضوعات سیاسی، اجتماعی و فرهنگی داشته و دارند. آیا می‌توانید شعرای

ویژگی های فرهنگی استان

معروف و آثار به جای مانده از آن‌ها را در سطح استان و شهرستان خود معرفی نمایید؟

غذاها و شیرینی های محلی

شکل ۳-۳- برخی از غذاهای محلی استان کرمانشاه

بیشتر غذاهای رایج در استان همان‌هایی هستند که در اکثر نقاط کشور رواج دارند ولی برخی از خوراک‌ها و شیرینی‌ها نیز ویژه این استان بوده و از تنوع و شهرت خاصی برخوردار است. از جمله می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

برخی از غذاهای محلی استان کرمانشاه شامل: دنده کباب، خورش خلال، پلو کشمش، دانه کولانه، بورانی کنگر، پلو شویت، قورمه، هلیسه، آش غوره، بُورانی چغندر، آش ترخینه، آش عدس، دلمه، خورش کدو حلوایی و شیرینی‌ها شامل: نان برنجی، نان خرمايي، کاک، بژی (پرساق) و حلوا است.

در بین انواع شیرینی‌ها نان برنجی و کاک و نان خرمايي از شیرینی‌های مشهوری است که در سطح کشور به عنوان سوغات استان کرمانشاه شناخته شده‌اند؛ چنانکه روغن حیوانی کرمانشاه نیز در تمام کشور جایگاه ویژه‌ای دارد.

بیشتر بدانیم

جغرافیای فرهنگی شاخه‌ای از جغرافیاست که به بررسی نقش عوامل جغرافیایی در پیدایش فرهنگ هر قوم (زبان، آداب و رسوم، پیشرفت‌های علمی و فرهنگی و...) می‌پردازد.

تکمیل کنید

در جدول زیر غذاها و شیرینی‌های محلی شهرستان محل زندگی خود را بنویسید.

جدول ۳-۴- غذاها و شیرینی‌های محلی

نام شهرستان	نوع غذا یا شیرینی
کرمانشاه	خورشت خلال، دنده کباب، آش عباسعلی، نان برنجی .....
.....	.....

نکات مهم این درس را خلاصه کنید :

- .....
- .....
- .....
- .....
- .....
- .....
- .....
- .....
- .....

فعالیت پایانی ✓

– به چند گروه تقسیم شوید. سپس هر گروه در رابطه با یکی از موضوعات مطرح شده، اطلاعات را جمع‌آوری کرده و نتیجه کار خود را در کلاس ارائه دهید.

الف) آیین‌های محلی باستانی و اسلامی

ب) جشن‌های محلی و آمیخته شده با اسلام